

STUDIUM

A PPKE BTK tehetséggondozó programjának konferenciája

2016. április 22-én

Tanulmánykötet

A kötet „A felsőoktatási intézményekben megvalósuló
komplex tehetséggondozó programok támogatása” című,
NTP-FKT-M-16-0004 azonosítójú pályázat támogatásával valósult meg.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

Nemzeti
Tehetség Program

STUDIUM

Tanulmánykötet

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar

Budapest

2016

STUDIUM

Tanulmánykötet

Szerkesztette:

G. Molnár Péter

Kiadja a

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kara

Felelős kiadó:

Fodor György dékán

Borítóterv:

Nagydesign Kft.

ISBN 978-963-308-286-7

Tartalom

Belgium a hetedik államreform bűvöletében

Bevezetés

A VRT televíziós adónak 2016 januárjában adott interjújában Liesbeth Homans, a *Nieuw-Vlaamse Alliantie* (magyarul: Új Flamand Szövetség, a továbbiakban: N-VA) politikusja és a flamand kormány miniszterelnök-helyettese kifejtette: míg 2020-at túl közeli időpontnak érzi, reméli, hogy 2025-re Belgium „megszűnik létezni”. (Cerulus, 2016) A Szövetség politikusának megszólalását (elszólását?) értelmezve fontos megjegyezni, hogy Belgiumban 2019-ben föderális választások lesznek⁵¹¹, így az interjú kiszivárogtatott részlete akár – ugyan meglehetősen korai – kampányfogás is lehet.

Könnyen meglehet, hogy a sorozatos – a 2007-es, 2010-11-es és a legutóbbi, a 2014-es választásokat követő – kormányalakítási krízisek tünetei és leképeződései valamiféle kibékíthetetlennek tűnő ellentétnek: a konszocialitás, mely az idők folyamán az együttélésnek, az érdekek összehangolásának, a fragmentált politikai rendszer pillérei közötti kompromisszum és konszenzus instrumentumának bizonyult, nélkülözni látszik az internalizált vágyat az együttműködésre és az ország egybentartására.

Az alábbi tanulmány sorra veszi a hatodik államreform megvalósítását, az azt előkészítő körülményeket, illetve a módosítás által hozott fontosabb vívmányokat. Ezeket alapul véve a hetedik államreformot lehetőségként felvető, a belga belpolitikában munkáló folyamatokat, jelenségeket vizsgálja.

* Vajas Anna nemzetközi tanulmányok szakos hallgató, mentora Kőváriné Ignáth Éva.

⁵¹¹ De ugyanazon a napon választják majd meg a szubnacionális szint törvényhozásait és az európai parlamenti képviselőket is.

I. Előzmények a hatodik államreformhoz⁵¹²

A hatodik államreform megszavazását megelőzően először a 2007-es, majd a 2010-es központi választások alkalmával ütköztek a flamandok és a franciaajkúak nézetei:⁵¹³ 2007 júliusában az államreformról folytatott sikertelen tárgyalások okán a flamand Yves Leterme belga miniszterelnök benyújtotta lemondását II. Albert királynak, aki ezt visszautasítva egy három főből álló közvetítő bizottságot nevezett ki 2008 őszéig. Azonban a 2008-as gazdasági válság közvetlen kormányzati beavatkozást igénylő problémákra irányította a figyelmet.⁵¹⁴

Miután azonban Leterme 2010-es visszatéréseével sem állt helyre a stabilitás a belgiumi politikában, és 2010 tavaszán a flamand liberálisok visszalépésével megakadt a központi kormány munkája, elkerülhetetlenné vált az új föderális országgyűlési választások kiírása: Flandriában az N-VA, Bart De Weverrel az élén nagy fölénnyel győzni tudott, míg a vallon választók az Elio Di Rupo vezette PS-t (*Parti Socialiste*) támogatták.⁵¹⁵ A következő 541 napban a két politikus egyrészt megpróbált megegyezni Belgium új intézményi szerkezetéről, másrészt kormányt alakítani – mindkettőt sikertelenül.⁵¹⁶

⁵¹² Elkerülve, hogy részleteiben bemutatásra kerüljön Belgium föderalizálásának folyamata, annyit érdemes megjegyezni, hogy Belgium államreformjait két csoportra oszthatva tárgyalhatjuk: a föderalizáló, 1970 és 1992-93 között megalkotott négy (melyeket további két ágra bonthatunk: míg az első kettő életre hívta a szubnacionális egységek intézményeit, utóbbi kettő már ezek hatásköreinek bővítésével foglalkozott), illetve a 2000-es évek módosításai, melyek meghatározó módon Régiók és Közösségek finansziális lehetőségeit és kötelezettségeit szélesítette; ez utóbbi reform-csoportba tartozik a dolgozat gerincét adó hatodik államreform is.

⁵¹³ Ugyanis míg előbbieket egy átfogó államreformot szorgalmaztak, utóbbiak elutasították a flamandok igényét: ellenkezésükkor alkalmazták először – és eddig utoljára – a vészcsengő-eljárást. (Romainville, 2015, 241)

⁵¹⁴ A Fortis Bank kimentése körüli gyaníthatóan törvénytelen műveletek miatt Leterme-nek le kellett mondania a miniszterelnöki pozícióról (Spiegel Online, 2008); ezt követően Herman Van Rompuy flamand kereszténydemokrata politikus vette át a helyét, de ő sem maradt sokáig, hiszen politikai pályafutását az Európai Tanácsban folytatta. (Bővebb információért ld.: www.consilium.europa.eu.) A pénzügyi válságból való felépülés során nehezítő körülménynek bizonyult, hogy a krízis politikai karaktert kapott (Steen és tsai, 2013, 8) – ez pedig hagyományosan gyengíti a belga gazdaságot. (Fitzmaurice, 1988, 72)

⁵¹⁵ Az választások eredményei megtekinthetők az Election Resources internetes adatbázisban.

⁵¹⁶ Mindenközben a második Leterme-adminisztráció mintegy átmeneti kormányként felelős volt Belgium mindennapi ügyeiért. (Hope, 2016)

Végül 2011 őszén Di Rupo megvalósította az államreformmal kapcsolatos politikai konszenzust: a „Pillangó-megállapodás” (*Vlinderakekoord – L'accord papillon*), amely egy nyolc párt között született, számos ügyet és területet illető⁵¹⁷ reformokat tartalmazó csomag. (Verbeke, 2014, 124-125) A megállapodásnak összességében eltérő volt a megítélése: sokak szerint a hatodik államreform nem a végállomás, hanem a föderális és a konföderális államberendezkedés közötti diskurzus egy lépcsője – és mint ilyen, a hetedik államreform felé vezető lépés. (Goossens & Cannoot, 2015, 49)

A reformot előkészítő eseményeket és jelenségeket tekintve megkülönböztethetők bizonyos közvetett és közvetlen előzmények. Előbbiekről szólva felmerülhet a konszociacionalitás kiüresedése; a föderáció jelenlegi működése, melyet nehézkessé tesz az intézményi aszimmetria, a paritásnak való megfelelési kényszer, a hatáskörök olykor nem világos elkülönítése. Nem volna meglepő, ha az imént említett nehézségekre lennének visszavezethetők a 2000-es évek kormányalakítási krízisei is.

II. Államreform a „hatékonyabb föderális állam, autonómabb entitások”-ért⁵¹⁸

Ilyen előzményeket követően a szövetségi parlamenti pártok 2011 végén készítették elő a többlépcsős, 2012-ben és 2014-ben életbe lépő hatodik államreformot. (Goossens & Cannoot, 2015, 30) Egyes jogi és közigazgatási módosítások⁵¹⁹ mellett a hatodik államreform sarkalatos pontja, hogy megtörtént a Brüssz-

⁵¹⁷ Rendelkezései széles spektrumon mozognak: ezek többek között kimondják, hogy a bírósági intézmények a szövetségi szint kompetenciáját képezik továbbra, de a föderatív egységek aktívan közre fognak működni „egy koherens bűnüldözői politika” kialakításában. Kiderült továbbá az is, hogy a szubnacionális egységek saját hatáskörüket illető területeken nyújthatnak jogszolgáltatást. (Matgen, 2011)

⁵¹⁸ Végül ezt a címet kapta a pártok konszenzusának „gyümölcse”, a hatodik államreform. (Kőváriné, 2016, 233)

⁵¹⁹ A brüsszeli bíróságokat külön francia- illetve hollandajkú törvényszékekre osztották fel. A régiók közötti párbeszéd elősegítése érdekében tervbe vették egy brüsszeli nagyvárosi közösség létrehozását, valamint a kieső vagy elmaradó bevételek pótlásaképpen, illetve a különösen nagy kiadással járó ügyek okán finanszíroznák Brüsszel régióját. Az államreform a választási procedúrát is hivatott volt a demokrácia megerősítése és a politikai hitelesség jegyében felülvizsgálni és

szel-Halle-Vilvoorde felosztása: a választókörikeret – mely sokáig neuralgikus pontját képezte a belga belpolitikának – Flamand Brabant és a 19 önkormányzatból álló Brüsszel fővárosra választották szét.⁵²⁰ A Szenátus törvényhozói kompetenciáját és összetételét illetően életre hívott változtatás összességében a központi hatalom további decentralizálása felé mutat. (Dandoy és tsai, 2015, 327-328) Ezek mellett megkérdőjelezhetetlen jelentősége abban áll, hogy benne először érintenek eddig tabunak számító ügyeket – a vallonok meglehetősen sajnálatára: a legfontosabb ezek közül a társadalombiztosítás decentralizálása.⁵²¹ (Goossens & Cannoot, 2015, 44)

A fent leírtakból következik, hogy Belgiumban a hatalom decentralizációját erős fragmentáció jellemzi, ugyanakkor az együttműködési kötelezettséget és a szintek egymásra utaltságát is erősíti. Problémát okozhat, hogy a hatáskörök világos felosztása – „kiosztása” a szubnacionális egységeknek – tulajdonképpen elméletben, a tárgyalóasztal mellett megtehető, azonban számos ügy megoldása nehézkessé válhat, ha a szinteknek egymásra kell várniuk. A hatodik államreform mintegy reagálva elmélet és gyakorlat ütközésére a hatásköröket illetően mindezenre szorgalmazza az államalkotó szintek közötti kooperációt: a reform értelmében 19 ügyben ún. együttműködési egyezségekre kell jutniuk a feleknek. (Goossens & Cannoot, 2015, 46) Mégis, a gyakorlatban számos terület – úgy, mint az egészségügy és az oktatás – szétdarabolódik az egyes szintek között, ugyanis a kompetenciák jelenlegi elosztása tükrében csak így képesek valódi hatást kifejteni. (Swenden & Jans, 2006, 886)

megújítani: egyrészt könnyítéseket biztosított a külföldön élő belga szavazók számára, másrészt tartalmazott a pozícióhalmozásra vonatkozó tilalmakat is. (Belgium.be, n. a.)

⁵²⁰ A felosztás értelmében a szavazások alkalmával három lehetőség merülhet fel a továbbiakban: azok, akik Flamand Brabant azon részében élnek, ahol nem élhetnek a nyelvi könnyítésekkel, csak a Flamand Brabant által kiállított listákra szavazhatnak, míg azok, akik a nyelvi könnyítéseket biztosító hat önkormányzat valamelyikének lakosai, választhatnak, hogy a flamand brabanti vagy a brüsszeli listák jelöltjeit támogatják-e; a Brüsszel főváros területén élők kizárólag Brüsszel jelöltjeire voksolhatnak. (Goossens & Cannoot, 2015, 35-36)

⁵²¹ Az egységes Belgiumért aggódók számára intő jel lehet, hogy a nacionalista *Vlaams Blok* a flamand függetlenséget az új évezred hajnalán a társadalombiztosítás egy-egy különálló flamand és vallon rendszerre való felosztásában látta. (Mudde, 2000, 105)

Kétségtelen, hogy kívánatos volna a belgiumi közösségek és régiók hatáskörei közötti világos(abb) különbségtétel, és az áttekinthetőbb ügyintézés és adminisztráció érdekében talán tanácsos lenne egy másik (európai) föderáció mintáját követni, szerkezeti megoldásokat átvenni és beépíteni, hogy áttekinthetőbb lehessen „a belga labirintus”.⁵²² A hetedik államreform lehetőségét mérlegelve egy belga alkotmányjoggal foglalkozó honlap (a www.belgianconstitutionallawblog.com) Brüsszel és a Német nyelvű Közösség státuszának potenciális változásáról, így pedig egy négy „állam” alkotta „Belga Unió” esélyeit latolgatta 2014 decemberében. (Cannoot és tsai, 2014)

III. Belgium jelene és jövője: Merre vezet (tovább) a belga út?⁵²³

A legutóbbi, 2014-es választáson a belgák három – föderális, regionális és szupranacionális (Európai Parlament) – szinten adhatták le voksukat.⁵²⁴ A hónapokon át húzódó kormányalakítást követően felálló központi kormány – melynek élén jelenleg Charles Michel franciaajkú liberális politikus áll (Casert, 2014) – összetételében számos érdekesség fölfedezhető: egyrészt tény, hogy az N-VA először koalíciós partner, illetve az N-VA kormányban való részvételével 2014-ben történt meg először, hogy az Európai Unióval kapcsolatban kritikákat megfogalmazó párt került volna a föderális kormánypártok közé.⁵²⁵ Továbbá, a

⁵²² Geert van Istendael *A belga labirintus avagy a formátlanság bája* címmel írt könyvet 1989-ben, mely Gera Judit magyar nyelvű fordításában, a Gondolat Kiadó gondozásában 1994-ben jelent meg.

⁵²³ Wilfried Swenden és Maarten Theo Jans 2006-os tanulmányának (*‘Will it stay or will it go?’ Federalism and sustainability of Belgium*) egyik fejezete (*Whither Belgium?*) alapján.

⁵²⁴ Megállapítható, hogy föderális és regionális szinten hasonló eredmények születtek: a flamand szélsőjobboldali N-VA a frankofón PS-sel szemben folytatott már-már öltre menő kampány után „tarolt”. (Bővebben: *Election Resources*) Habár jelen fejezet fókuszában kifejezetten a jelenlegi belpolitikai erőviszonyok állnak, hozzátartozik az igazsághoz, hogy kampány képe tükrözi a hagyományos politikai preferenciát: tudniillik Flandriában a jobboldali csoportosulások (ld: katolikusok, kereszténydemokraták), másik részről alapvetően a vallon baloldal a domináns politikai erő. (Fitzmaurice, 1988, 72)

⁵²⁵ Ettől függetlenül a Szövetség politikusai az önálló Flandriát az Európai Unió tagjaként látnák szívesen. Érdemes figyelembe venni azt is, hogy az N-VA mellett a flamand liberálisok és a flamand kereszténydemokraták programjában is célként merült fel a konföderáció. (Kőváriné, 2016, 240)

négy pártból álló koalícióban csupán egy frankofón párt, a *Mouvement Réformateur* vesz részt három flamand párttal – az *Open Vlaamse Liberalen en Democratisch*, a *Christen-Democratisch en Vlaams* és a *Nieuw-Vlaamse Alliantie* – szemben. (Leruth, 2014) A 2015. januári népességszám-bebecslések szerint körülbelül 3,6 milliós Vallon Régió – nem beszélve a mintegy 1,2 milliós fővárosról, melyet túlnyomórészt hagyományosan franciaajkúak laknak – alulreprezentáltnak mondható még akkor is, ha Flandriát valóban jóval többen, nagyjából 6,5 millióan lakják.⁵²⁶ A szocialista pártok hiánya – mind flamand, mind vallon részről – szintén unikális jelleget ad a kormány összetételének.

A 2007-es és 2010-es kormányalakítási nehézségek után a 2014-es választásokat követően is mintegy négy hónapig kellett várni az új kormány beiktatására. Az együttműködés gyakorlatának nehézkessége felveti a kérdést: lehetséges, hogy a békés együttélés instrumentuma, a konszociacionitás már csupán mintegy – Kris Deschouwer fogalmával élve – „intézményi kötelességként” (Deschouwer, 2012, 67) nehezen a politikai elitre, miközben halványulni látszik az Arend Lijphart szerint a konszociális demokráciához elengedhetetlen akarat, a vágy az együttműködésre és alkalmazkodásra? (Lijphart, 1969, 216)

A szétválás ellenében ható – bár erejét tekintve megkérdőjelezhető – tényező, hagyományosan a belga egység szimbólumának tekinthető a király:⁵²⁷ II. Albert, aki édesapjától 1993-ban örökölte a trónt, és aki így már a föderális Belgiumnak lehetett a királya, 2013-ban fiának, Fülöpnek adta át a trónt.⁵²⁸

Vitathatatlan, hogy az ország területén élőket egyfajta történelmi tapasztalat – mely az önálló állam születésénél jóval messzebbre, régebbre mutat – is összekapcsolja: a mai Belgium az európai nagyhatalmak ütközőzónájaként mindig egységesen (*együttiesen*) tartozott más, idegen állam fennhatósága alá, ugyanakkor a

⁵²⁶ A 2015-ös adatok a *City Population* internetes adatbázisból származnak.

⁵²⁷ A jelenlegi uralkodó a brüsszeli márciusi merényletekre reagáló videóüzenetben kijelentette: továbbra is együtt foglak választ adni a fenyegetésekre. (Fülöp király videóüzenete és annak szövege elérhető: <http://www.dhnet.be/actu/belgique/ecoutez-le-message-du-roi-philippe-apres-les-attentats-56f1852635708ea2d3cfd473>)

⁵²⁸ A királyi családról szóló bővebb információért ld.: <https://www.monarchie.be/en#royal-family>

föderalizmusnak mint modern, újabb vívmánynak – a centralizmussal ellentétben – nincs hagyománya Belgiumban. (Győri Szabó, 2006, 137) A föderáció gyengeségét, a konszocialitás kiüresedését, „kincstáriságát” talán pont az azt alkotó egységekben érdemes keresni: flamand és a vallon népesség egyes közösségeinek és régióinak nincsen történelmük a Belgium létrehozását megelőző időkből.⁵²⁹ (Deschouwer, 2012, 46)

Mindent egybevetve, Belgium jövőjével kapcsolatban valószínű forgatókönyvet nehéz, biztosan bekövetkezőt pedig szinte lehetetlen megfogalmazni: akárhogyan is alakulna, a döntés, ezzel együtt a potenciális hetedik államreform természete, hatása és ereje nem lenne magától értetődő. Mi több, a szétválás vagy a további „együttélés” esélyeit, a közigazgatási jövőt jelen állás szerint valójában közvetett dilemmaként érdemes vizsgálni, hiszen elsősorban gyakorlati feladatok nehezítik a belga „hétköznapiakat”: többek között az adóztatás rendkívüli összetettsége, az államadósság és a főként a vallon területeken látványos méreteket öltő munkanélküliség,⁵³⁰ a bűnelkövetések jelentős száma,⁵³¹ valamint a jelenleg sajnos aktuális nemzetbiztonsági hiányosságok mindenesetre sürgős megoldást követelnek. (Deschouwer, 2012, 243)

⁵²⁹ Mi több, Deschouwer Lijphart 1977-es megfigyelését idézve felveti annak lehetőségét, hogy Belgium konszociális demokráciája depolitizálódott, ilyen állapotában pedig nélkülözi a politikai elit eszmecseréjét, a rugalmasságot, de halványul maga a teljesítmény is. (Deschouwer, 2012, 10) Lijphart feltételezi, hogy a konszocialitás békeltető és védelmi eszközei már nem szükségesek – a teoretikus gondolatmenete messzire visz: ennek tárgyalása meghaladja a tanulmány terjedelmi kereteit.

⁵³⁰ Az előbbi friss, 2016-os adatok szerint 8,6%-os, utóbbi körülbelül 106% az ország GDP-jéhez viszonyítva. (Az adatok forrása a *Trading Economics* internetes oldal.)

⁵³¹ Egy 2014-es tanulmány szociológiai megfigyelésekre támaszkodva egyenesen politikai ügyként aposztrofálja a börtönök túlszűfoltóságát. (Marx és tsai, 2014)

Bibliográfia

Nyomtatott irodalom

- Dandoy, Régis – Dodeigne, Jérémy – Reuchamps, Min & Vandeleeene, Audrey [2015]: The New Belgian Senate. A (Dis)Continued Evolution of Federalism in Belgium? In: *Representation*, Vol. 51, No. 3, p. 327–339, McDougall Trust, London
- Deschouwer, Kris [2012]: The Politics of Belgium: Governing a Divided Society (2. kiadás). Palgrave Macmillan, London
- Fitzmaurice, John [1988]: The politics of Belgium: Crisis and Compromise in a Plural Society. C. Hurst & Company, London
- Goossens, Jurgen & Cannoot, Pieter [2015]: Belgian Federalism after the Sixth State Reform In: *Perspectives on Federalism*, Vol. 7, No. 2
- Győri Szabó, Róbert [2006]: Kisebbség, autonómia, regionalizmus. Osiris Kiadó, Budapest
- Kőváriné Ignáth, Éva [2016]: Belgium a választások és államreformok labirintusában. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Társadalom, kulturális háttér, gazdaság*, International Research Institute, Komárno
- Lijphart, Arend [1969]: Consociational Democracy. In: *World Politics*, Vol. 21, No. 2, p. 207-225
- Lijphart, Arend [1977]: Democracy in Plural Societies. Yale University Press, New Haven
- Mudde, Cas [2000]: The Ideology of the Extreme Right. Manchester University Press, Manchester & New York
- Romainville, Céline [2015]: Dynamics of Belgian Plurinational Federalism: A Small State Under Pressure. A szöveg “After the Economic Crisis: The Small State as a Problem or Solution?” c. workshopra (2014. szeptember 6., University College Dublin) készült.

- Swenden, Wilfried & Jans, Marten Theo [2006]: 'Will It Stay or Will It Go?' Federalism and the Sustainability of Belgium. In: *West European Politics*, Vol. 29. No. 5, p. 877-894
- Troupin, Steve – Stroobants, Jesse & Steen, Trui [2013]: The Impact of the Fiscal Crisis on Belgian Federal Government: Changes in the Budget Decision Making Process and Intra-Governmental Relations. KU Leuven, Public Management Institute, Leuven
- Van Istendael, Geert [1994]: A belga labirintus – avagy a formátlanság bája, Gondolat Kiadó, Budapest
- Van Rie, Tim – Marx, Ive [2014]: Belgium: When Growing Background Inequalities Meet Resilient Institutions. In: Nolan, Brian – Salverda, Wiemer – Checchi, Daniele – Marx, Ive – McKnight, Abigail – Tóth, György István – van de Werfhorst, Herman G. (szerk.): *Changing Inequalities and Societal Impacts in Rich Countries: Thirty Countries' Experiences*, Oxford
- Verbeke, Alain-Laurent [2014]: Belgium: A Broken Marriage?, In: Halberstam, D. & Reimann, M. (szerk.): *Federalism and Legal Unification, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*, Springer Science & Business Media Dordrecht, Dordrecht

Internetes források

- Az Európai Tanács hivatalos honlapja, www.consilium.europa.eu (2016.08.30.)
- Belgium.be [n.a.]: *Sixth State Reform*.
http://www.belgium.be/en/about_belgium/country/history/belgium_from_1830/formation_federal_state/sixth_state_reform (2016. 08. 25.)
- Casert, Raf [2014]: *Belgium swears in new Prime Minister Charles Michel*.
<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/belgium-swears-in-new-prime-minister-charles-michel-9788994.html> (2016. 08. 01.)

- Cerulus, Laurens [2016]: *Belgian minister hopes Belgium won't exist in 2025*.
<http://www.politico.eu/article/flemish-nationalist-minister-belgium-split-in-2025/> (2016. 07. 12.)
- City Population [2015]: *Belgium: Major Cities and Communes*.
<http://www.citypopulation.de/Belgium-Mun.html> (2016. 08. 28.)
- DH.be [2016]: *Ecoutez le message du roi Philippe après les attentats*.
<http://www.dhnet.be/actu/belgique/ecoutez-le-message-du-roi-philippe-apres-les-attentats-56f1852635708ea2d3cfda73> (2016. 08. 05.)
- Election Resources on the Internet. <http://www.electionresources.org/> (2016. 08. 27.)
- Goeminne, Rutger – Van Der Meulen, Eva – Goossens, Jurgén & Cannoot, Pieter [2014]: *Transfer of powers in the sixth state reform: a Copernican revolution?*
<http://belgianconstitutionallawblog.com/2014/12/15/transfer-of-powers-sixth-state-reform/> (2016. 07. 23.)
- Hope, Alan [2016]: *Former PM Yves Leterme steps out of politics*.
<http://www.flanderstoday.eu/politics/former-pm-yves-leterme-steps-out-politics> (2016. 08. 03.)
- Leruth, Benjamin [2014]: *A federal House of Cards: the Belgian political landscape following the 2014 regional and federal elections*.
<https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/benjamin-leruth/federal-house-of-cards-belgian-political-landscape-following-2014>, (2016. 08. 29.)
- Matgen, Jean-Claude [2011]: *Que dit la note du formateur Elio Di Rupo à propos de la réforme de la Justice?* <http://www.justice-en-ligne.be/spip.php?article326> (2016. 08. 18.)
- Trading Economics. www.tradingeconomics.com (2016. 08. 20.)
- The Belgian Monarchy [n. a.]: *The Royal Family*.
<https://www.monarchie.be/en#royal-family> (2016. 08. 30.)